

Azerbaycan’da Hapsedilmiş Bir Aydın Ahmed Bey Pepinov (1893-1938)

*An Intellectual Ahmed Bey Pepinov Imprisoned in Azerbaijan
(1893-1938)*

Zeynep AKARSLAN*

Özet

Rusya’da 1917 yılında yaşanan gelişmeler, Kafkasya halklarının bağımsızlık tarihi açısından dönüm noktası olması bakımından önemlidir. Siyasi atmosferin hızla değiştiği bu dönemde önce Transkafkasya Seymi çatısı altında birleşen Kafkasya halkları bu birliğin kısa sürede dağılmasından sonra kendi bağımsız cumhuriyetlerini kurdu. Bu dönemde kurulan ve Azerbaycan Türklerinin tarihi açısından bir ilki teşkil eden bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti hem siyasi hem de sosyal birçok gelişmeyi bir arada yaşadı. Azerbaycan’ın bağımsızlığı için mücadele eden isimler 1918-1920 yılları arasındaki kısa bağımsızlık döneminde Azerbaycan tarihindeki yerlerini alırken bu isimlerden biri olan Ahmed Bey Pepinov hakkında yapılan çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Köklü bir aileden gelen Pepinov, iyi bir eğitim görmüş, sosyalist yönelimiyle hem Transkafkasya Seyminde hem de Azerbaycan Milli Meclisinde yer almıştır. Azerbaycan tarihi açısından önemli sayılabilecek görüşme, antlaşma ve konferanslarda Azerbaycan’ı temsil etmiş olan Pepinov hakkında Azerbaycan’da yapılan çalışmalar onu tanımamıza yardımcı olurken Türkiye’de bu konuda yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, ekseriyeti Azerbaycan’da yazılmış olan kaynaklara dayanarak Ahmed Bey Pepinov’un Azerbaycan siyasi tarihindeki öneminin anlaşılmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Bey Pepinov, sosyalizm, Azerbaycan, repressiya, Sovyet rejimi.

*Dr., Bursa/Türkiye, zynpakarslann@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3134-2332.

Abstract

The developments in Russia in 1917 are important in terms of being a turning point in the history of independence of the Caucasian peoples. In this period when the political atmosphere was changing rapidly, the peoples of the Caucasus, who first united under the umbrella of the Transcaucasian Seimi, established their own independent republics after the dissolution of this union in a short time. The independent Republic of Azerbaijan, which was established in this period and constituted a first in the history of Azerbaijani Turks, experienced many political and social developments together. While the names fighting for the independence of Azerbaijan took their place in the history of Azerbaijan during the short independence period between 1918-1920, one of these names, Ahmed Bey Pepinov, has not yet found its place in Turkish literature. Coming from a deep-rooted family, Pepinov received a good education, and with his socialist orientation, he took part in both the Transcaucasian Seim and the Azerbaijan National Assembly. While the studies conducted in Azerbaijan about Pepinov, who represented Azerbaijan in meetings, treaties and conferences that can be considered important for the history of Azerbaijan, help us to get to know him, there is no independent study on this subject in Turkey. The aim of this study is to make the importance of Ahmed Bey Pepinov in the political history of Azerbaijan, based on the sources mostly written in Azerbaijan understood.

Keywords: *Ahmed Bey Pepinov, socialism, Azerbaijan, repressing, Soviet regime.*

XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan Sanayi Devrimi'nin en yıkıcı etkisi imparatorluklar üzerine oldu. I. Petro'dan itibaren "sıcak denizlere inme" politikasını miras alarak hızla büyüyen Çarlık Rusya İmparatorluğu için XX. yüzyılın başında yaşanmaya başlayan gelişmeler birbiri ardına patlak verecek olan ihtilallerin asıl unsuruydu. Rusya'da devrimin etkisiyle genişlemeye başlayan sanayi faaliyetlerinin temelde insan gücüne dayalı olması ve fabrikalarda çalışmak üzere köyden kente yaşanan göç dalgası Rusya'da işçi sınıfını ortaya çıkardı. Bu dönem sosyalizm fikirlerinin savunulmaya başlandığı dönem olması bakımından da önemlidir. 1905 yılında St. Petersburg merkezli olarak başlayan ilk ihtilal dalgası 1917 yılında yaşanacak olan Bolşevik İhtilali'ne kadar devam edecek sürecin başlangıcı olurken, ihtilaller Rusya hegemonyası altında yaşayan tüm milletleri etkiledi. Bu milletlerden biri olan Azerbaycan Türklerinin ilk sosyalist-demokrat örgütlenmesi ise Himmet Partisi'dir. Kurulduğu ilk dönemde Çarlık Rusya'nın sınırları içinde yaşayan milletleri düşmanlığa sevk ettiğini öne süren Himmet, parlamenter sistem ve serbest seçim fikrinin savunucusu olmuştur (Sariahmetoğlu, 1998, s. 56-57).

1917 Bolşevik İhtilali ile yaşanan gelişmeler ise Kafkasya Türklerinin bağımsızlık tarihi açısından dönüm noktasıdır. Bu dönemde Azerbaycan Türkleri,

Gürcüler ve Ermenilerin bir araya gelerek kurdukları Transkafkasya Seymi¹ bağımsız Azerbaycan'ın ortaya çıkmasının ilk aşamasıdır. Bu dönemde Müslüman Bloкта yer alan Azerbaycan Türkleri arasındaki isimlerden biri olan Ahmed Bey Pepinov, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ise Sosyalist Blok içinde yer almıştır. Bu dönemde Sosyalist Blok içinde yer alan isimler arasında Abbas Bey Atamalibeyov, Aslan Bey Sefikürdski, Cemo Bey Hacinski, Ekber Ağa Şeyhülislamov gibi isimler vardır. Müslüman Sosyalist Blok, Himmet ile birlikte Azerbaycanlı sosyal demokratları, Es-Erleri ve Menşevikleri bir araya getirerek Azerbaycan Milli Meclisinin sol cenahını oluşturmaktaydı. Pepinov'un da dahil olduğu Sosyalist Blok, Azerbaycan'da kurulacak olan hükümetin halkın her tabakasının ihtiyaçlarını karşılayacak demokratik bir hükümet olması gerektiğini savunurken, bunun için gerekli olanısa merkez demokratik kesim ile sosyalistlerin oluşturacağı bir komisyon olduğu fikri üzerinde durmaktaydı. Ayrıca sosyalistler Azerbaycan hükümetinin iç siyasetini etkileyebilmek için İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere birçok bakanlığa dahil olmak istemişlerdir (Azərbaycan Tarixi 1900-1920-ci illər, V, 2008, s. 291) Tüm bunlardan başka, Azerbaycan'ın 1920 yılındaki işgalinden önce yönetimin Bolşeviklere devredilmesinde Sosyalist Blok etkisi azımsanamaz.

Fethali Han Hoyski Hükümeti döneminde İstanbul Konferansı'na gönderilen isimlerden biri olan Pepinov, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Nesib Bey Yusufbeyli² tarafından kurulan son kabinesinin Emek ve Ekincilik³ Bakanındır.

¹Transkafkasya Seymi: Rusya'da 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra yaşanan yönetim boşluğu Transkafkasya'da da kendini gösterdi. Bu dönemde Rusya'da yönetime gelen Geçici Hükümet, Transkafkasya'yı kontrol altında tutabilmek için önce Ozakom'u göreve çağırdı. Ancak Ozakom'un halkın isteklerini anlamada ve bölgedeki güvenliği sağlamada yetersiz kalması bölgede yeni bir teşkilatlanma yoluna gidilmesine neden oldu. Bölgenin önemli halkları olan Azerbaycan Türkleri, Gürcüler ve Ermenilerin bir araya gelerek oluşturdukları Transkafkasya Seymi, bu halkların bağımsızlığı yolundaki ilk örgütlenmedir. Seyme üye olan milletlerin kendi aralarındaki mücadeleleri ve siyasi anlaşmazlıkları Seymin uzun ömürlü olmasını engellemiştir (Muhanov, 2019, s. 23-24).

² Nesib Bey Yusufbeyli (1881-1920): Gence'de doğdu. İlk eğitimini Gence Şehir Gimnazyumunda aldıktan sonra Novorossiyski İmparator Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başladı. Ancak bitiremedi. Öğrencilerin devrimci hareketlerine karşı üniversitenin geçici olarak kapatılması üzerine Bahçesaray'a döndü. İsmail Gaspıralı ile birlikte *Tercüman* gazetesinde çalışmaya başladı. 1908 yılında İstanbul'a geldi ve Türk Derneği Cemiyetinin kurulması için çalıştı. Bu sırada İsmail Gaspıralı'nın kızı Şefika Hanım ile evlendi. Azerbaycan'da kurulan cemiyetlerde aktif rol oynadı. Transkafkasya Seyminde Azerbaycan'ı temsil eden isimlerden biri olan Yusufbeyli, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Eğitim Bakanı ve Başbakanlık görevlerini yürüttü. Bakü'nün Sovyet işgaline uğramasından sonra Bakü'den ayrılan Yusufbeyli, Azerbaycan'ın kuruluşunda rol oynayan birçok isim gibi öldürülmüştür. Kabrinin yeri hâlâ belirsizdir (İlyasov, 2018, s. 22).

³ Günümüz Türkçesiyle Çalışma ve Tarım Bakanı.

Azerbaycan tarihi açısından önemli bir dönemde yaşamış olan Ahmed Bey Pepinov hakkında Türkiye literatüründe yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Azerbaycan'ı Transkafkasya Seymi'nde Müslüman Bloкта temsil eden Ahmed Bey, Azerbaycan Milli Meclisine Sosyalist Bloktan dâhil olmuş, Osmanlı Devleti ile yapılan 4 Haziran 1918 tarihli Dostluk Antlaşması'nı imzalamış, Haziran 1918'de İstanbul'a gönderilen heyette Azerbaycan'ı temsil etmiş, Azerbaycan'ın Sovyet işgaline uğramasından sonra ise kültür, eğitim ve yayıncılık alanlarında çalışmıştır. Pepinov, işgalden sonra takibata uğrayarak kurşuna dizilen isimlerden biri olması bakımından da önemlidir.

Ailesi ve Hayatı

Ahmet Bey Ömeroğlu Pepinov, 1893 yılında Gürcistan'ın Ahılkelek şehrinin Bolacur kentinde doğdu. Milliyetçe Mesheti Türkü olan Ahmed Bey'in asıl soyadı Ömerbeyov'dur. Gürcüler tarafından gerçekleştirilen bir nüfus sayımı sırasında, soyadının Pepinov olarak yazılmasıyla Ahmed Bey bundan sonra Pepinov olarak anılmıştır. Gürcülerin, Pepinov soyadını kullanmalarında; Ahmed Bey'in babasına ait orman ya da ailenin yaşadığı yerdeki bir ağacın Gürcüce adından türetilmesi ihtimalleri üzerinde durulmaktadır (Yaqublu, 2018, s. 242).

Ahmed Bey, Azerbaycan milli basının oluşmasında önemli rol oynayan isimlerden biri ve *Molla Nasreddin*⁴ dergisinin iştirakçilerinden olan Ömer Faik Numanzade'nin kız kardeşinin oğludur. Küçük yaştan itibaren dayısından eğitim almaya başlayan Ahmed Bey, Arapça ve Farsça okuyup yazmayı Ömer Faik Numanzade'den öğrenmiştir. Annesinin sık sık hastalanmasından dolayı dayısının himayesi altında büyüyen Ahmed Bey'in öğrencilik yıllarının bir kısmı Şamahı'da, önemli bir bölümü ise Tiflis'te geçmiştir. İlk tahsilini dayısından aldıktan sonra Tiflis Gimnazyumuna kaydolan ve buradan başarı ile mezun olan Ahmed Bey (Gunay Qəzeti, 2000, s. 6), eğitimine Moskova Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakültesi'nde devam etmiştir (Dünyaminqızı, 2018, s. 15). Eğitim hayatı boyunca siyasi faaliyetlerin içinde de yer alan Ahmed Bey, bu dönemde Ahılkelekli Ahmed Cövdet imzasıyla dönemin önde gelen yayın organlarından olan *Açık Söz*⁵ gazetesinde yazmıştır. Dayısı Numanzade'nin de etkisiyle

⁴ Molla Nasreddin: Azerbaycan'ın en uzun soluklu mizah dergilerinden biridir. Yaklaşık 25 yıllık yayın hayatı boyunca zaman zaman kapatılmış olsa da devamlılık sağlaması açısından önemli bir yere sahiptir. Celil Memmedkuluzade, Ömer Faik Numanzade, Mirza Alekber Sabir gibi Azerbaycan bağımsızlık tarihi açısından önemli isimler tarafından çıkarılan dergi "Molla Nasreddincilik" akımının öncüsüdür. Edebiyat, sanat, tarih gibi siyasi ve toplumsal birçok konuyu mizahi olarak ele alması derginin başarılı yayın hayatının en önemli sebeplerindendir (Slavs and Tatars Presents Molla Nasreddin: The Magazine That Would've, Could've, Should've, 2011, p. 5).

⁵ Açık Söz: Mehmet Emin Resulzade'nin başyazarlığında çıkarılmaya başlanan Açık Söz, Azerbaycan Türkçesinin ve Azerbaycan'da bağımsızlık fikrinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İlk sayısında

Azerbaycan aydınları ile yakından ilişki kuran Ahmed Bey, özellikle Tiflis yıllarında *Molla Nasreddin* dergisinin bir diğer iştirakçisi olan Mirza Celil Memmedkuluzade ile dostluk kuracak ve bu dostluk ömrünün sonuna kadar devam edecektir (Quliyeva, 2015, s. 6).

Ahmed Bey, Azerbaycan Milli Meclisinde yer aldığı dönemde tanışıklığını arttırdığı Azerbaycan tarihinin önemli isimlerden biri olan Hasan Bey Ağayev'in⁶ kızı Hurşud Hanımla evlenmiştir. Azerbaycan'ın tanınmış musikişinaslarından olan Hurşud Hanım ile olan bu evliliğinden Sevda adında bir kızı olan Ahmed Bey, siyasi faaliyetlerinden dolayı hapsedildiği dönemde ailesine bir zarar gelmemesi için Hurşud Hanım'dan ayrılmıştır (Hüseynov, 2001, s. 264-266).

Siyasi Faaliyetleri

Ahmed Bey'in siyasi faaliyetleri yalnızca dönemin basın organlarında yayınlanan yazıları ile sınırlı kalmamaktadır. Moskova Üniversitesi'nde eğitim gördüğü sırada Azerbaycanlı öğrenciler tarafından kurulan "Azerbaycan Hemyerliler Teşkilatını" üyesi ve rehberlerinden biri olan Pepinov, Moskova'da gerçekleştirilen Azerbaycan etnografik konser gecelerinin de tertipçilerinden biridir (Aliyev, 1989, s. 3).

Rusya'da 1917 İhtilali yaşandığı sırada Tiflis'te bulunan Ahmed Bey, Tiflis Himmet Sosyalist Teşkilatına üye olmuştur. 1904 yılında kurulan Himmet Teşkilatı Temmuz 1919 yılında bölünmüş, Ahmed Bey ise Azerbaycan'ın geleceğini sosyal-demokrat fikirlere bağlı kalındığı bir bağımsızlıkta görerek sağ Himmetçiler⁷ içinde yer almaya devam etmiştir (Yaqublu, 2018, s. 242-243).

kullandığı "Türk" ibaresi Türkçülük fikrinin gelişimine katkı sağlarken yazar kadrosunda Azerbaycan siyasi tarihinde açısından önemli isimler olan Hasan Bey Ağayev, Ahmed Cevad vardır. Açık Söz gazetesi, Azerbaycan'ın 1918-1920 yılları arasındaki kısa bağımsızlık döneminde Müsavat Partisi'nin resmi yayın organı haline gelmiş ve Azerbaycan halkını millî varlıklarını ve bağımsızlıklarını korumaya davet etmiştir (Akarslan, 2019, s. 18).

⁶ Hasan Bey Ağayev (1875-1920): Gence'de doğdu. Gence Klasik Gimnazyumu'ndaki eğitiminden sonra Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Eğitimini tamamladıktan sonra Bakü'ye dönen Ağayev, birçok yerde doktor olarak çalışmıştır. İlk siyasi faaliyetlerine Himmet teşkilatı içinde başlayan Ağayev, o dönem Azerbaycan'da çıkan birçok önemli gazete ve dergide çalışmıştır. Gence'deki ilk tıp cemiyetinin kurucularından olan Ağayev, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin meclisine başkanlık etmiştir. Bakü'nün Sovyet orduları tarafından işgal edilmesinden sonra şehirden ayrılan Ağayev, Tiflis'te öldürülmüştür (525-ci qəzet, 2018, s. 8).

⁷ Himmet: Azerbaycan'ın ilk sosyal-demokrat partisi olmasının yanı sıra ilk Müslüman sosyalist partisidir. Bakü'de petrolün bulunmasından sonra tam anlamıyla bir sanayi şehrine dönüşen şehre Rus başta olmak üzere Ermeni, Gürcü ve Dağlı kimselerden göç dalgası başladı. Bu kimseler Azerbaycan Türkleri arasında ilk sosyalist fikirlerin oluşmasında rol oynarken Himmet 1904 yılında Bakü merkezli olarak teşkilatlanmaya başladı. Azerbaycan'daki ilk sol tabaka bu parti etrafında toplanırken başlarda Himmet kadrosunda yer alan isimlerin birçoğu sonrasında farklı alanlara yöneldi (Sariahmetoğlu, 1998, s. 56-57).

Ahmed Bey, bu dönemde yayın hayatı yaklaşık 1 yıl sürecek olan *Zarya* adlı Rusça yayımlanan günlük gazetenin çıkarılmasında siyasi sahnede birlikte rol aldığı Abbas Bey Atamalibeyov ile birlikte çalışmıştır (Atamalibeyov, 2018, s. 51).

Çarlık Rusya'da yaşanan 1917 ihtilali'nden sonra siyasi faaliyetlerinin asıl evresi başlayan Ahmed Bey, 1917 yılının sonuna doğru Tiflis'ten Bakü'ye gelmiştir. Bu dönemde Transkafkasya'da Azerbaycan Türkleri, Gürcüler ve Ermenilerin bir araya gelerek kurdukları Tiflis merkezli Transkafkasya Komiserliği, Rusya'daki Dumanın göreve başlamaması üzerine Transkafkasya Seymini göreve çağırarak siyasi faaliyete başlamıştı.⁸ Azerbaycan Türkleri, Transkafkasya Seyminde 44 isim tarafından temsil edilmekteydi ve bu isimlerin arasında Ahmed Bey Pepinov da vardı. Seym, Nisan 1918'de bağımsızlığını ilan etmiş ancak bu durum uzun süreli olmamıştır (Marshall, 2010, s. 87-90). Seym, Ermeni, Gürcü ve Azerbaycanlı temsilcilerden oluşmaktaydı. Seymi oluşturan milletlerin kendi iç mücadeleleri, çıkar çatışmaları ve Ermeniler ile Azerbaycan Türkleri arasındaki kanlı mücadeleler Seymin uzun süreli olmasının önündeki engeldi. Pepinov, Transkafkasya Seymi içinde bulunduğu dönemde Memmed Hasan Hacinski ile birlikte Trabzon Konferansı'na⁹ gönderilen delegasyon üyelerinden biriydi. Bu durum, 1 Mayıs 1918'de gerçekleştirilen toplantı oturumunda Hacinski tarafından yapılan konuşmada görülmektedir. Osmanlı Devleti ile gerçekleştirilen ve bir sonuç alınamayan barış görüşmeleri sırasında Türkler ile ilişkileri olumsuz yönde ilerletmek istemeyen Gürcü lider A. İ. Çhenkeli, Trabzon'dan ayrılırken Memmed Hasan Hacinski ve Pepinov'u orada bırakmıştı (ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 30-33). Pepinov, Trabzon'da bulunduğu dönemde Hacinski, Mehmet Emin Resulzade ve Hasmemmedov ile birlikte Osmanlı Devleti'ne Batum meselesine ilişkin bir muhtıra sunmuştu. Bu muhtıradan, Kafkasya'daki genel durumdan söz edilirken Batum'un Gürcülere

⁸ Rusya'nın ve Transkafkasya'nın 1917 yılından itibaren yaşadığı iç mücadeleler ve siyasi gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Richard Pipes. (1997). *The Formation of the Soviet Union Communism and Nationalism*. Cambridge: Harvard University Press.

⁹Trabzon Konferansı: I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen önce Osmanlı Devleti ile imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması şartları gereği savaştan çekilen Rusya, işgal ettiği topraklardan çekilmeyi de kabul etmiştir. Bu dönemde Kars ve Ardahan Ermeniler, Batum ise Gürcülerin işgaline uğrarken Transkafkasya hükümeti Brest-Litovsk Antlaşması'nın şartlarını tanımadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Transkafkasya hükümeti temsilcilerini sorunları barışçıl yolla halledilebilir adını Trabzon'a davet etmiştir. Ancak Azerbaycan Türkleri, Gürcüler ve Ermeniler arasındaki çıkar çatışmaları ve Transkafkasya hükümeti temsilcilerinin Osmanlı Devleti'nden istekleri konferansın sonuçsuz olarak dağılmasına sebep olmuştur. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Enis Şahin. (2002). *Türkiye ve Maverâ-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

taviz olarak verilmesi ve Rus-Ermeni ittifakına karşı bir de Gürcü-Ermeni ittifakinin oluşmasının engellenmesi istenmiştir (BOA, HR. SYS., No: 2371/6).

Seymin görevde kaldığı süre boyunca gerçekleştirilen toplantılara katılan¹⁰ Ahmed Bey, Gürcistan'ın Seymden ayrılmasıyla birlikte Azerbaycan temsilcilerinin bir araya gelerek bağımsızlık kararının alındığı toplantıda da hazır bulundu.¹¹ Pepinov, Transkafkasya Seyminde olduğu gibi bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de Sosyalist Blok içinde yer almıştır.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden hemen sonra Osmanlı Devleti ile 4 Haziran 1918'de Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma, Osmanlı Devleti adına Kafkas Cephesi Başkomutanı Vehip Paşa, Azerbaycan hükümeti adına ise Resulzade, M. H. Hacinski ve Ahmed Bey Pepinov tarafından imzalanmıştır (BOA, HR. SYS, No: 2398/2).¹² Siyasi, ticari, hukuki, ekonomik ve askeri pek çok alanı kapsayan bu antlaşma Azerbaycan ile Osmanlı Devleti arasındaki dostane ilişkilerin temeli olmuştur. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın sınırlarını çizmiştir. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından talep edilmesi durumunda Azerbaycan'da düzen ve huzuru sağlamak için askeri yardımda bulunmayı kabul etmiştir (Bilgili & Bilgili, 2018, s. 72).

28 Mayıs 1918'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle faaliyetlerine Tiflis merkezli olarak başlayan Milli Şura, çok geçmeden faaliyet merkezini Gence'ye taşımıştır. Bu dönemde Bakü'nün işgal altında olması siyasi ve ekonomik birçok sıkıntıya sebep olurken Milli Şura Gence merkezli ilk toplantısını 17 Haziran 1918'de gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda hazır bulunan isimlerden biri de Ahmed Bey Pepinov'dur (ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 57). Pepinov gibi Azerbaycan'daki sosyalist kesimin Şura'daki temsilcilerinden biri olan Aslan Bey Sefikürdski ile aynı blokta yer alan Pepinov, Sefikürdski'nin "parti temsilcilerinin yeni kurulan hükümette bulunmayacağı" (ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 61) açıklaması üzerine Azerbaycan'ın ilk hükümetinde yer almamıştır. Pepinov, Azerbaycan'da yeni kurulacak hükümet üzerine tartışmaların yaşandığı bu

¹⁰ Seym tutanakları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 3-52.

¹¹ Azerbaycan Milli İstiklal Beyannamesi için bakınız: ARDA, f. 894, siy. 10, iş. 192; Azerbaycan'ın bağımsızlık kararı aldığı dönemde hükümeti kurma yetkisi Fethali Han Hoyski'ye verilmiştir. ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 50.

¹² Osmanlı İmparatorluğu ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında daima barış ve iyi bir dostluk olacağı, Huzur ve asayiş sağlamak, ihtiyaç duyulduğu takdirde ülkenin güvenliğini temin etmek için Osmanlı hükümeti Azerbaycan Cumhuriyeti'ne askeri yardım göndermeyi kabul edeceği yazmaktaydı. 11 Maddeden oluşan antlaşmanın ayrıntıları için bakınız: BOA, HR. SYS, nr. 2372/2/7-10; BOA, HR. HMŞ. İŞO, nr. 124/13/1-13.

toplantıda meclisin kendisini feshetmesi değil işlevlerinde geçici kesintiye gidilmesi fikrini savunan kesimde yer almıştır (ARDA, f. 970, op. 1., d. 3, l. 12).

Sosyalist Blok'un önemli temsilcilerinden Sefikürdski'nin bu açıklaması üzerine yeni kurulan Azerbaycan hükümetinde yer almayan Sosyalist Blok'un lider konumundaki önemli temsilcileri Haziran 1918'de İstanbul'da gerçekleştirilmesi düşünülen konferansa katılmak üzere Mehmet Emin Resulzade önderliğinde İstanbul'a gönderilmiştir. Bu heyette yer alan isimlerden biri de Ahmed Bey Pepinov'dur ("Azerbaycan Heyeti", *İkdam*, No: 7679, 25 Haziran 1334 [1918]; "Mütebaki Kafkas Hükümeti Murahhasaları Geldiler", *Tesvir-i Efkâr*, No: 2496, 25 Haziran 1334 [1918]).

Transkafkasya Hükümeti döneminde gerçekleştirilen Trabzon Görüşmeleri ve Batum Konferansı'nın sonuç vermemesi üzerine Osmanlı Devleti Kafkasya üzerine ileri harekâta başlamış ve bu çıkış Almanya'nın oldukça rahatsız olmasına sebep olmuştur¹³. Böyle bir ortamda Almanya'nın teklifi ile İstanbul'da bir konferans toplanmasına karar verilmiştir. Yeni kurulan Kafkasya cumhuriyetleri ile siyasi ve sosyal ilişkilerin sınırlarını belirlemek amacını güden konferans, uygun şartların sağlanamaması sebebiyle gerçekleştirilememiştir (İmanov, 2006, s. 68-69). Bu olumsuz sonuca rağmen Pepinov'un da aralarında bulunduğu Azerbaycan temsilcileri İstanbul'da bulunduğu süre boyunca Osmanlı Devleti temsilcileri ile görüşme fırsatı elde etmiş ve birçok gazeteyle röportaj gerçekleştirmiştir ("İstanbul Konferansı Hazırlıkları", *Haftalık Gazete*, No: 1, 27 Haziran 1334 [1918]).¹⁴ Heyet, İstanbul'da bulunduğu dönemde Osmanlı Sadrazamı Talat Paşa tarafından kabul edilmiştir ("Azerbaycan Heyeti", *Tanin*, No: 3519, 30 Eylül 1334 [1918]).¹⁵

Pepinov, Azerbaycan heyeti ile birlikte İstanbul'da bulunduğu dönemde *Le Soir* gazetesine açıklamalarda bulunmuş, bu açıklamalar Osmanlı Devleti sınırları içinde yayınlanan *Sabah* gazetesinde yayınlanmıştır. Heyetin başkâtibi olarak açıklama yapan Pepinov, Azerbaycan hükümetinin kuruluşundan itibaren geçirdiği çeşitli safhalar hakkında bilgi vermiştir:

¹³Almanya'nın Kafkasya politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Çolak. (2014). Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

¹⁴Azerbaycan heyetinin İstanbul'daki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Resul Yavuz. (2020). Bağımsızlığının İlanından Sonra Azerbaycan Heyetlerinin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Basınındaki Yansımaları. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 28, 371-400.

¹⁵ Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında kurulan ilişkiler Osmanlı basınında geniş yankı bulmuştur. Bu dönemi konu edinen değerli bir çalışma için bakınız: Azerbaycan Cumhuriyeti Osmanlı Basınında: 1918-1920. (2018). Qiyas Şükürov, Vasif Qafarov. (Haz.). İstanbul: TEAS Press.

Prens Lvov'un başkanlığı altında kurulan İhtilal Hükümeti'nin 2 Mart 1334 [1918] tarihli emirnamesiyle Kafkasya Vali-i Umumisi Grandük Nikola'nın geri çağırılmasından sonra Kafkasya Mehmed Yusuf Caferov, Çhenkeli, Papacanov ve Kalamov'dan oluşan bir Duma Komitesi tarafından idare olundu. ... Kurucu Meclisin Bolşevikler tarafından feshedilmesinden sonra Amele, Asker ve Köylü Heyet-i Temsilcileri Milli Komiteler ile birlikte Kafkasya Hükümeti için bir komiserlik başka bir deyiş ile bir Bakanlar Heyeti seçtiler. Gegeçori Kabinesine Çhenkeli Kabinesi halef oldu ve [2]6 Mayıs'a kadar devam etti. Bu tarihte Gürcistan'ın ve binaenaleyh de üç Cenubi Kafkasya Cumhuriyetlerinin istiklali ilan olundu ve bu istiklal ilanından sonra Meclis-i Milli on iki kişiden oluşan bir heyet seçildi ve bu heyet Azerbaycan hükümetini kurdu.

Azerbaycan'da dört siyasi parti var. 1. Müsavat, 2. Sosyal-Demokrat, 3. İhtilalci Sosyalist, 4. İttihad-ı İslam. Kabinenin önde gelenlerinin çoğunluğu Müsavat Fırkasına mensup, geri kalanı ise hiçbir partiye mensup değildir. Meclis-i Milli hükümeti seçildikten sonra dağılmıştır. Hükümet nihayet altı aya kadar Kurucu Meclisi toplanmaya davet etmek vazifesi ile sorumludur. Kurucu Meclis seçim usulüyle icra olunacak ve cins ve mezhep ayırt edilmeksizin bütün ahali seçime katılacaktır (Azerbaycan'ın Milli Teşkilatı: Ahmed Bey Pepinov'un Beyanatı, Sabah, No: 10281, 29 Haziran 1334 [1918], s. 2).

Ahmed Bey'in Azerbaycan'ın teşekkülünü kısaca özetlediği bu beyanatında dikkat çekici husus *cins ve mezhep tefrik edilmeksizin* sözüdür. Henüz yeni kurulmuş olan bir cumhuriyetin demokrasi temelleri ile ilerlediğinin bir göstergesi olan bu beyan, Avrupa basınında yayınlanan bir gazetede yer alması bakımından önemlidir. Yaklaşık 4 ay İstanbul'da kalan heyet, konferansın gerçekleşmemesi üzerine Ekim ayının başında Bakü'ye geri dönmüştür.

Ahmed Bey Pepinov, Bakü'ye döndükten sonra siyasi faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. 7 Aralık 1918'de açılışı gerçekleştirilen Azerbaycan Meclisine Sosyalist Bloktan dahil olmuş ilk konuşmasını 10 Aralık 1918 tarihli oturumda gerçekleştirmişti. Pepinov'un bu konuşması Sosyalist Blok'un Azerbaycan Meclisindeki yerinin anlaşılması açısından önem teşkil etmektedir:

Bizim, sosyalistler olarak meclise girmemizdeki amacımız meclisin bir an önce toplanmasıdır. Bu sebeple bizi hükümetin izleyeceği siyaset hakkında şu fikri beyan ediyoruz. Parti ve fraksiya temsilcilerinden oluşan karışık ve ortak bir hükümeti kabul ediyor ve

onun programına demokratik esaslara uyulmasını arzu ediyoruz. Gelecekteki hükümetin ilk görevi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tüm gücüyle savunmaktır. Azerbaycan Türklerinin bağımsızlığının tesis edilip tasdik olunmasından sonra "sahte milliyetçiliğin" ortadan kalkacağına ve içinde bulunduğumuz yüzyılın ürünü olan sınıf ayrımı ve mücadelesinin genel demokrasinin çıkarlarına uygun olarak topluma girmesi bizim hayrımızdır. Sadece bağımsızlığı korumak değil aynı zamanda birçok tarihi, kültürel ve en önemlisi ekonomik esaslar göz önünde bulundurularak Transkafkasya milletleri ve cumhuriyetleri ile eski Rusya toprakları üzerinde kurulan hükümetleri ile siyasi ve ekonomik olarak birbirleriyle yakın ilişkiler içinde olmalarını istiyoruz (Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti (1918-1920) Parlament (Stenoqrafik Hesabatlar), I, 1998, s. 48).

Pepinov'un dile getirdikleri yeni kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yönetim anlayışıyla birebir uyması bakımından önemlidir. Ahmed Bey'in işaret ettiği ülkeler olan Gürcistan ve Ermenistan da Azerbaycan ile aynı anda bağımsızlığını ilan etmiş henüz yeni kurulma döneminde olan cumhuriyetlerdi. 2 yıllık kısa bağımsızlık tecrübesi sırasında Azerbaycan, öncelikle komşularıyla siyasi ve ekonomik ikili ilişkiler kurmak konusunda yapıcı ve istikrarlı olmaya gayret etmiştir. Ancak geçmişten günümüze tarihi kanlı çatışmalarla dolu olan Azerbaycan ve Ermenistan ilişkileri istenilen seviyede gelişme gösterememiştir.

Bakü'nün 15 Eylül 1918'de Kafkas İslam Ordusu¹⁶ tarafından işgalden kurtarılmasından hemen sonra sona eren I. Dünya Savaşı, Kafkasya milletlerinin kaderini de doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması¹⁷ şartları gereği Bakü'ye dahil olan İngiliz birlikleri halk arasında huzursuzluğa sebep olurken mecliste konuyla ilgili birçok tartışma gerçekleşmiştir. Pepinov da meclisteki bir diğer konuşmasını İngiliz birliklerinin

¹⁶Kafkas İslam Ordusu: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilan edildiği dönemde Azerbaycan topraklarının önemli bir kısmı ve başkent Bakü işgal altındaydı. Azerbaycan, savunmasız kaldığı bu dönemde Osmanlı Devleti ile imzaladığı Dostluk Antlaşması'nın şartlarına dayanarak topraklarının işgalden kurtarılması için Osmanlı Devleti'nden askeri yardım talebinde bulundu. Enver Paşa, Azerbaycan'ın bu yardım isteğine Kafkas İslam Ordusunu kurarak karşılık verdi. Komutanlığına Nuri Paşa'nın atandığı ordu kısa sürede Azerbaycan topraklarını işgalden kurtardı (Türkmen, 2018).

¹⁷ 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın şartları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nihat Erim. (1953). Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri. I (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 519-524.

Bakü'ye dahil olması üzerine gerçekleştirdi. 30 Aralık tarihli oturumda gerçekleştirilen bu konuşmanın ana hatlarını şu cümleler oluşturmaktadır:

General Thomson buraya hükümetinin rızasıyla geldiğini ve savaş sırasında "müttefik demokrasinin küçük uluslara hürriyet ve bağımsızlık vereceğini" söyledi. Bu sebepten müttefik temsilcisi Thomson Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımamazlık edemezdi. Çünkü bu görev ona İngiliz ve dünya demokrasisi tarafından verildi. General bağımsız tarzda kurulacak olan yönetimin bağımsızlığını tanımak zorunda. Yarın, Avrupa'ya hareket edecek olan temsilcilerimizde bizim demokrasi selamımızı Avrupa'ya iletmelidir. Şimdi her küçük millet kendi bağımsızlığını devraldı (Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti (1918-1920) Parlament (Stenoqrafik Hesabatlar), I, 1998, s. 104).

Pepinov'un Azerbaycan Meclisi'nde gerçekleştirdiği en önemli konuşmalardan biri Azerbaycan'ın bağımsızlık yıldönümüne denk gelen konuşmasıdır. Pepinov, Azerbaycan halkının ve Bakü'nün esaret zincirinden kurtulduğu kutlu gün olarak nitelediği 28 Mayıs'ı "*Yaşasın büyük devrim! Yaşasın milletlerin kaderi! Yaşasın Azerbaycan'ın istiklali! Ret olsun Azerbaycan'ın düşmanları!*" sözleriyle kutlamıştır (Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti (1918-1920) Parlament (Stenoqrafik Hesabatlar), I, 1998, s. 457).

Pepinov'un Azerbaycan'a bir diğer katkısı 22 Eylül 1919'da Azerbaycan Hükümeti Darulfünunun teşkilatı kurulması yönündeki kanun tasarısı hakkındaydı. İlk kez dile getirilen bu fikirde Pepinov, Darulfünun'da kurulacak olan konseyde öğrenci temsilcilerinin olmasının önemini vurgulamış bu sebepten konseyde 3 ya da 4 kişilik öğrenci temsilcisi bulunmasını istemiştir. Ancak Pepinov'un bu teklifi meclis tarafından kabul edilmemiştir (Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti (1918-1920) Parlament (Stenoqrafik Hesabatlar), II, 1998, s. 67, 83). Pepinov'un bu yaklaşımı içinde bulunduğu Sosyalist Blok'un izlerini taşımakla birlikte günümüz üniversitelerindeki öğrenci teşkilatları göz önüne alındığında dönemine göre ileri bir görüş olarak nitelendirilebilir. Bu görüşte, Pepinov'un Moskova'da eğitim görmüş olmasının etkileri de vardır.

Azerbaycan Meclisinin neredeyse her toplantısına katılan ve fikirlerini açıkça dile getiren Ahmed Bey, 15 Aralık 1918 tarihli üçüncü oturumda Meclis başkatibi seçildi (Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti (1918-1920) Parlament (Stenoqrafik Hesabatlar), I, 1998, s. 70). Pepinov bu önemli görevinin yanı sıra Azerbaycan'ın Sovyet orduları tarafından işgalinden önce kurulacak olan Nesib Bey Yusufbeyli kabinesinde Emek ve Tarım Bakanı olarak görev yapmıştır (Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920) Biblioqrafiya, 2008, s. 13). Pepinov bu görevi Nisan

1920'ye dek sürdürmüş, onun görevden ayrılmasından kısa bir süre Azerbaycan XI. Kızıl Ordunun işgaline uğramıştır.

30 Mart 1920'de Nesib Bey Yusufbeyli Hükümetindeki görevinden ayrılan Pepinov, nisan ayının ortalarında Azerbaycan Meclisinin üyelerinden biri olan Rahim Bey Vekilov ile birlikte Sovyet Rusya hükümetiyle görüşmeler gerçekleştirmek üzere Grozni'ye gönderilmiştir. Pepinov'un Grozni'ye gönderilmesindeki amaç Samur Köprüsü'nün kuzeyine kadar ulaşmış olan XI. Kızıl Ordunun Bakü'ye gerçekleştireceği olası saldırıları geciktirerek Azerbaycan ordusu birliklerinin Dağlık Karabağ'dan Bakü'ye acil dönüşünü¹⁸ sağlamak için zaman kazandırmaktı (Aliyev, 1989, s. 3). Ancak tüm bu çabalara rağmen Bakü çok geçmeden işgal edilmiştir.

Azerbaycan'ın Nisan 1920 İşgalinden Sonra Pepinov

Ahmed Pepinov, Bakü'nün işgale uğramasından önce Kuzey Kafkasya'da Pyatigorsk'ta Bolşeviklerin bölgedeki temsilcisi S. Orconikidze ile görüşmüş ancak Rus işgalini yavaşlatmayı başaramamıştır. Bu görüşmenin Pepinov'un siyasi kariyerine etkisi ise azımsanamayacak derecededir. Orconikidze, Pepinov ile görüştüğten hemen sonra Bakü'ye onun hakkında bir teminat mektubu göndermiştir. Bunun üzerine Ahmed Bey Pepinov, 4 Mayıs 1920'de Sovyetlerin Dışişleri Komiserliğinde kâtip olarak göreve başlamıştır. Bu göreve getirilmesinden kısa bir süre sonra Emek Komiserliğinin idari ve danışma personelinden oluşan kısmında çalışmaya başlayan Pepinov'un bundan sonraki görevi ise Sosyal-Güvenlik Komisyonunda kaçkınlar meselesi ile ilgilenmek olmuştur. Bir dönem Azerbaycan Devlet Neşriyatına da başkanlık eden Pepinov, Azerbaycan Edebiyat tarihi başta olmak üzere birçok önemli eserin basılmasına öncülük etmiştir (Hüseynov, 2001, s. 283, 312).

Ahmed Bey Pepinov, Sovyet yönetimi tarafından ilk olarak 1930 yılında hapsedilmiştir. İlk tutuklaması sırasında Azerbaycan Ceza Kanununun karşı devrimci gruplardan gizli yayınlar almak, Eğitim Komiserliği görevini kötüye kullanarak suistimal etmek, edebiyat, sanat ve eğitim alanlarında gençler

¹⁸Bir başka makalenin konusu olabilecek kadar kapsamlı bir konu olan Dağlık Karabağ'daki Azerbaycan birliklerinin neden burada olduklarına kısaca değinmekte fayda görmekteyiz. Tarihi olarak yüzyıllarca aynı coğrafyada yaşamış olan Azerbaycan Türkleri ile Ermeniler arasındaki siyasi anlaşmazlıklar 1918-1920 yılları arasındaki kısa bağımsızlık döneminde de hayli sıkıntılı günler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Azerbaycan topraklarında hak iddia eden Ermenilerin, Azerbaycan Türklerine karşı gerçekleştirdiği saldırılar sonucunda Azerbaycan hükümeti asayışı sağlayabilmek için bölgeye askeri birliklerini sevk etmek zorunda kalmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Ramin Sadıgov. (2021). 1918-1920 Yıllarında Karabağ'da Ermeni İsyancıları: Azerbaycan Hükümeti'nin Toprak Bütünlüğünü Sağlamak İçin İsyancılar Karşı Mücadelesi. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7/1: 1-17.

arasında milliyetçi duyguların yayılmasına sebep olmak, prestiji ve yüksek konumuyla teşkilat faaliyetlerinin hayata geçirilmesinde ilham kaynağı olmak, örgüt üyeleri ile birlikte ayaklanma hazırlıklarına faal olarak iştirak etmek şeklinde suçlanan Pepinov'a önce idam cezası verilmiş, ardından cezası 10 yıl hapse çevrilmiştir. 1930-1933 yılları arasında Bakü'de Halk Dahili İşler Komiserliği hapisanesinde kalan Pepinov'un cezası 1933 yılında sürgüne çevrilmiş ve 1936 yılına kadar Ulyanovsk'a sürgüne gönderilmiştir. Sürgün cezasının sona ermesinden sonra Almatı'ya giden Pepinov, 1937 yılında Sovyet baskılarından dolayı "itirafa" zorlanmış, 3 Temmuz 1938'de gerçekleşen mahkeme kararına istinaden ise kurşunlanarak öldürülmüştür (Yaqublu, 2018, s. 251-253; Fəracov, 2013, s. 15). Pepinov'un kurşuna dizildiği dönem dikkate alındığında Stalin tarafından başlatılan büyük kıyımın kurbanlarından biridir. Pepinov'un öldürüldüğü dönemin Stalin'in Azerbaycan'ın önde gelen isimlerine uyguladığı siyasi baskı, sürgün ve ölüm cezaları ile ön plana çıkan bir dönem olması, Pepinov'a yöneltilen ve "itirafa" sebep olan suçlamaların bu dönemde ölüm ya da sürgün cezasına çarptırılan isimlerle benzer özellikler göstermesi bakımından önemlidir.¹⁹ Bu dönemde Azerbaycan'da ve Sovyet yönetimi altındaki Türk Dünyası'nın tamamında uygulanan yok etme politikalarının genel özelliklerine bakıldığında Pepinov da diğerleri gibi "devrim karşıtı, milliyetçi-millî eğilimli ve müsavetçi" olmakla suçlanmış ama kesin deliller ortaya koyulamamıştır. Sovyet Rusya'nın repressiya politikası ile ilgili olarak hazırlanan bir çalışmada özellikle Pepinov tarafından da gerçekleştirildiği söylenen itiraf konusuyla ilgili şu dikkat çekici cümlelere yer verilmektedir: "Bu itiraflar Sovyet sorgu makamının işkenceleri altında bulunan kişilerin durumdan kurtulmak üzere kurguladığı olaylar ya da Sovyet makamlarınca yazılmış ve bu kişilere kendi ifadeleri gibi imzalatılmış da olabilir" (Teğin, 2017, s. 102). Bu sebepten Pepinov da repressiya kurbanlarından biridir.

Çalışmada Ahmed Bey ile ilgili olarak değinilmesi gereken son nokta; siyasi kariyeri boyunca sosyalist olan Pepinov'un, Azerbaycan meclisinde bulunduğu dönem Sosyalist Blok hem de Himmet tarafında yer almış olmasıdır. Pepinov'un 27 Eylül 1919'da Kazah'da gerçekleştirilen Köylü Kongresine katılması onun Himmet ile yakın temas içinde olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Şüküroğlu, I, 2000, s. 227).

¹⁹ Stalin döneminde Azerbaycan'da yaşanan baskı politikası dönem arşivlerine dayanarak kıymetli tarihçi Ziya Musa Bünyadov tarafından *Qırmızı Terror* (Bakı, 1993) adıyla neşredilmiş, bu kıymetli çalışma Sebahattin Şimşir tarafından *Stalin Döneminde KGB Arşivlerinde Kırmızı Terör* (İstanbul, 2004) adıyla Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Sonuç

1918-1920 yılları arasında birçok önemli devlet adamını ön plana çıkaran Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yıkımı siyasi sahnenin parlak simalarının hayatlarını da doğrudan etkilemiştir. Köklü bir aileden gelen ve iyi bir eğitim alan Ahmed Bey Pepinov'un siyasi fikirlerinin oluşmasında ve yerleşmesinde eğitimi, yakın çevresi ve yaşadığı şehirler doğrudan etkili olmuştur. Pepinov'un basın faaliyetlerine başlamasında öncü rol ise Azerbaycan matbuat tarihi açısından önemli bir isim olan Ömer Faik Numanzade'ye aittir.

Genelinde Kafkasya özelinde ise Azerbaycan için önemli bir dönemde yaşamış olan Ahmed Bey Pepinov, Kafkasya'nın bağımsızlık tarihine doğrudan iştirak etmiş, Transkafkasya Seyminde aktif olarak rol almış, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bir sosyalist olarak var olmuştur. Transkafkasya Seymi döneminde Trabzon görüşmelerine gönderilen temsilciler heyetinde olması, Azerbaycan Cumhuriyeti döneminde Osmanlı Devleti ile gerçekleştirilen Dostluk Antlaşması ve akabinde İstanbul'da gerçekleştirilecek olan konferansta Azerbaycan'ı temsil etmek üzere seçilmesi, Pepinov'un siyasi kariyerinin önemli dönüm noktaları olarak işaret edilebilir. Azerbaycan'ın XI. Kızıl Ordu tarafından işgale uğrayacağı dönemde bu işgali yavaşlatmak için görevlendirilen isimlerden biri olması ise siyasi kariyerinde güvenilir biri olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan Milli Meclisinin neredeyse her toplantısına katılan ve kâtip seçilen Pepinov'un Bakü'nün işgale uğramasından hemen sonra Sovyet yönetimi altında maarif ve medeniyet işlerine yönelmesi, bu dönemde basılan birçok kitaba öncülük etmesi onun fikri gelişiminin ne kadar ileri seviyede olduğunu kanıtlar. Ayrıca Pepinov tarafından atılan bu adımların yeniden Rusya hakimiyetine giren Azerbaycan halkının milli ruhunun canlı kalmasına yardımcı olmayı amaçladığı da söylenebilir. Bu dönemde basılan kitapların, Azerbaycan edebiyat ve tarihine vurgu yapması rastgele seçilen eserler olmadığını göstermektedir.

Bu faaliyetlerinden dolayı takibata uğrayan, bir dönem hapis yatan ve ölüme mahkûm edilen Pepinov, Azerbaycan siyasi tarihindeki önemli isimlerden biri olarak tarihte yerini almıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- 📖 Azərbaycan Respublikası Devlet Arşivi (ARDA), f. 894, siy. 10, iş. 192.
- 📖 ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 30-33.
- 📖 ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 3-52.
- 📖 ARDA, f. 970, op. 1, d. 1, l. 50.
- 📖 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.), No: 2371/6.
- 📖 BOA, HR. SYS. No. 2398/2.
- 📖 BOA, HR. SYS, No. 2372/2/7-10.
- 📖 BOA, HR. HMŞ. İŞO, No. 124/13/1-13.

Yayınlar

- 📖 Akarşlan, Z. (2019). Azərbaycan'da Kültürel Uyanış ve Basın. Avrasya İncelemeleri Dergisi, 8/1, 1-22.
- 📖 Aliyev, M. (Avqust 1989). Ahməd bəy Pepinov. Odlar Yurdu Qəzeti, 15 (446), 3.
- 📖 Atamalıbəyov, A. B. (2018). Siyasi Mühacirin Xatirələri. İsmayıl Umudlu (Çev.). Bakı: Kitab Klubu.
- 📖 Azərbaycan Cumhuriyeti Osmanlı Basınında: 1918-1920. (2018). Qiyas Şükürov, Vasif Qafarov (Haz.). İstanbul: TEAS.
- 📖 Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920) Bibliografiya. (2008). Şəhla Nağıyeva (Ter. Ed.). Bakı: Azərbaycan Milli Kitabxanasının Mətbəəsi.
- 📖 Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920) Parlament (Stenoqrafik Hesabatlar). (1998). I-II Cild, Bakı: Azərbaycan Nəşriyyatı.
- 📖 Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. V cild (1900-1920-ci illər). (2008). Bakı: Elm Nəşriyyatı.
- 📖 Azərbaycan Heyeti. İqdam. No: 7679, 25 Haziran 1334 [1918].
- 📖 Azərbaycan Heyeti. Tanin. No: 3519, 30 Eylül 1334 [1918].
- 📖 Azərbaycan'ın Milli Təşkilatı: Ahmed Bey Pepinov'un Beyanatı. Sabah. No: 10281, 29 Haziran 1334 [1918].
- 📖 Bilgili, A. S. & Bilgili, M. S. (2018). 1918'de Osmanlı-Azərbaycan Ticaret Hukuku ve Azərbaycan Ahalisinin Tabiiyyəti Meselesi. Hüseyn Tosun (Haz). I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti-Azərbaycan İlişkileri ve Kafkas

İslam Ordusu Uluslararası Sempozyumu Bildiriler içinde (s. 67-108). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- 📖 Bünyadov, Z. (1993). Qırmızı Terror. Bakı: Azər nəşr.
- 📖 Cümhuriyyət qurucuları: Azərbaycan Parlamentinin sədr müavini Həsən bəy Ağayev. (11 İyul 2018). 525-ci qəzet, 8.
- 📖 Çolak, M. (2014). Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çərçevesində Kafkasya Politikası (1914-1918). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- 📖 Dünyaminqızı, Q. (12 Dekabr 2018). Soyadı özündən xəbərsiz dəyişdirilən nazir. Kaspi, 15.
- 📖 Erim, N. (1953). Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri. I (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- 📖 Fərəcov, S. (19 İyun 2013). Cümhuriyyət tariximizin şəxsiyyətləri: Əhməd bəy Pepinov. Mədəniyyət, 15.
- 📖 Gunay Qəzeti. (26 Fevral 2000). 8.
- 📖 Hüseyinov, R. B. (2001). Millətin Zərrəsi, Bakı: Azərbaycan.
- 📖 İlyasov, V. (23 Mart 2018). Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin liderləri: Nəsim bəy Yusifbəyli. İki Sahil, 22.
- 📖 İmanov, V. (2006). Azərbaycan-Osmanlı İlişkileri 1918. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- 📖 İstanbul Konferansı Hazırlıkları. Haftalık Gazete, No: 1, 27 Haziran 1334 [1918].
- 📖 Quliyeva, S. (19 Mayıs 2015). İstiqlal Yolunun Şanlı Mücahidləri - Cümhuriyyət Dövrünün Dövlət və Hökumət Xadimləri. 525-ci Qəzet, 6.
- 📖 Marshall, A. (2010). The Caucasus under Soviet Rule. London and New York: Routledge.
- 📖 Muhanov, V. M. (2019). Kavkaz b Perelomnuyu Epohu (1917-1921 gg.). Moskva: Modest Kolerov.
- 📖 Mütebaki Kafkas Hükümeti Murahhasaları Geldiler. Təsvir-i Efkar. No: 2496, 25 Haziran 1334 [1918].
- 📖 Pipes, R. (1997). The Formation of the Soviet Union Communism and Nationalism. Cambridge: Harvard University.
- 📖 Sadıgov, R. (2021). 1918-1920 Yıllarında Karabağ'da Ermeni İsyancıları: Azərbaycan Hükümeti'nin Toprak Bütünlüğünü Sağlamak İçin İsyancılarla

- Karşı Mücadelesi. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7/1: 1-17.
- ☞ Sariahmetoğlu, N. (1998). Azerbaycan'ın Bolşevik Partisi Hümmet. Toplumsal Tarih, 51: 56-60.
- ☞ Slavs and Tatars Presents Molla Nasreddin: The Magazine That Would've, Could've, Should've. (2011). Slavs and Tatars (Ed.), Zürich: Christoph Keller Editions.
- ☞ Sariahmetoğlu, N. (1998). Azerbaycan'ın Bolşevik Partisi Hümmet. Toplumsal Tarih, 51: 56-60.
- ☞ Şahin, E. (2002). Türkiye ve Maverâ-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ☞ Şimşir, S. (2004). Stalin Döneminde KGB Arşivlerinde Kırmızı Terör. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- ☞ Şüküroğlu, L. (2000). Cumhuriyyət Rəhbərləri Repressiya Məngənəsində. I, Bakı: Şirvanəşr.
- ☞ Teğın, E. (2017). Azerbaycan'da Sovyet Rejiminin Kuruluşu ve Kızıl Kırğın (Repressiya). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- ☞ Türkmen, Z. (2018). 100. Yılında Kafkas İslam Ordusu'nu Yeniden Hatırlamak Birinci Dünya Harbi'nde Osmanlı Ordusu'nun Son Savaşı: Gence'den Bakü'ye Zafer Yürüyüşü. Türk Dünyası Araştırmaları, 119/235: 23-48.
- ☞ Yaqublu, N. (2018). Əhməd bəy Pepinov. Cümhuriyyət Qurucuları, 241-254. Bakı: "Nurlar" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi.
- ☞ Yavuz, R. (2020). Bağımsızlığının İlanından Sonra Azerbaycan Heyetlerinin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Basınındaki Yansımaları. Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 28: 371-400.

Extended Abstract

The short independence period between 1918-1920 was a historical event for Azerbaijan, which had been in the grip of great states throughout history with its underground and aboveground natural riches. Political and social developments in Russia at the beginning of the 1900s affected all nations living under the hegemony of Russia in a short time. The way Azerbaijani intellectuals, who started to come together underground in this period, achieved through the

press, opened the door to the independence for Azerbaijan. The Bolshevik revolution in Russia in 1917 enabled the underground political organizations to expand their field of activity. During this period, while many social and political organizations supporting the independence of Azerbaijan emerged, some political developments were taking place in Transcaucasia. The elections held for the parliament to be opened in Russia in 1917 would be the representatives of the first independence of the Transcaucasian peoples. Azerbaijan Turks, Georgians and Armenians, organized under the name of Transcaucasian Seim in 1917, would soon declare their independence and become the people "who designate their own destiny" in the Caucasus. Ahmed Bey Pepinov, who was one of the 44 deputies representing Azerbaijan in the Transcaucasian Seim during this period, came into prominence with his socialist views. Pepinov, who completed his education at the law faculty like many other political actors of his time, continued his political activities that he started during his student years. The role of Pepinov, who grew up next to an important Azerbaijani intellectual like Ömer Faik Numanzade, in the political history of Azerbaijan cannot be underestimated. Pepinov, who participated in the Trabzon talks during the Transcaucasian Seim period, took place in the Azerbaijani parliament right after the proclamation of the Republic of Azerbaijan, represented Azerbaijan in the friendship treaty with the Ottoman Empire and in the Istanbul Conference, which was planned to be held in Istanbul but could not be held due to the political crisis of the period. Pepinov, who was in the Socialist Bloc in the Azerbaijani Assembly, did not break his ties with Himmet, one of the first political organizations of Azerbaijan. Pepinov, who was the Minister of Labour and Agriculture in the last government of Azerbaijan founded by Nesib Bey Yusufbeyli, was assigned for the meeting to be held to prevent the Bolshevik army from approaching Baku after resigning from his duty. Returning to Baku after these efforts failed, Pepinov assumed important positions in the Bolshevik organizations for a while, but was subsequently imprisoned after being persecuted. Released after nearly 10 years in prison, Pepinov was shot as a "confessor" under pressure from the Soviet institutions.

While working under the Soviet regime, Pepinov dealt with the issue of fugitives, worked as a clerk for a while, and eventually turned to education and cultural affairs. During the period when he was the head of the Azerbaijan State Publication, numerous works were published in the field of Azerbaijani history, culture and literature. This can be explained as the emphasis Pepinov put on educational and cultural activities.

Studies about Ahmed Bey Pepinov in Azerbaijan are important in terms of recognizing this name, which has played an important role in the political history

of Azerbaijan, and understanding his activities. In our country, although we come across the name Pepinov in the books about the Republic of Azerbaijan, the absence of an independent study is one of the most important reasons that pushed us to carry out this study. It is important that Pepinov, who participated in many important meetings and conferences on behalf of Azerbaijan and signed agreements, takes his place in Turkish literature. The aim of this study is to understand and introduce Pepinov, one of the forgotten political figures of Azerbaijan, and his activities.